

Agnieszka Szczekala

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-1344-4674

agnieszka.szczekala@umcs.pl

Nadużycie prawa podmiotowego w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej i ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest ustalenie zakresu stosowania konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd i ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym. Przesłanką zarówno ustanowienia rozdzielności majątkowej, jak i ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym są „ważne powody”. Do ustalenia dopuszczalności stosowania art. 5 Kodeksu cywilnego konieczne jest ustalenie zakresów znaczeniowych pojęć „ważne powody” i „zasady współżycia społecznego”. W artykule przyjęto, że klauzule generalne to rodzaj odesłania w zakresie interpretacji przepisów do rodzajowo określonych norm i ocen pozaprawnych, mający co do zasady aksjologiczne uzasadnienie moralne, a co za tym idzie tylko zwroty wartościujące, jak „zasady współżycia społecznego”, mogą być określane tym mianem. „Ważne powody” natomiast nie są zwrotem wartościującym, lecz zwrotem szacującym i tym samym nie są klauzulą generalną. Uznano również, że nie można wykluczyć oceny przez pryzmat przepisu art. 5 Kodeksu cywilnego żądania ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej czy też żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z małżonków przyczynił się do jego powstania.

Słowa kluczowe: rozdzielność majątkowa; nierówne udziały w majątku wspólnym; nadużycie prawa podmiotowego; zasady współżycia społecznego; ważne powody

WPROWADZENIE

Prawa wynikające ze stosunków istniejących między małżonkami mają charakter podmiotowych majątkowych lub niemajątkowych praw cywilnych¹. Małżeńskie prawa majątkowe, choć mają naturę prawną zbliżoną do praw majątkowych ze stosunków cywilnoprawnych, to jednak charakteryzują się swoistą naturą. W literaturze wskazuje się, że szczególna właściwość majątkowych praw małżeńskich polega na tym, że są to prawa ściśle związane ze stosunkami osobistymi między małżonkami, są więc skuteczne tylko między nimi i mają charakter praw względnych. Prawa te ukształtowane są często *ad usum familiae*, a więc ich istnienie i treść zależą od potrzeb rodziny, co odróżnia je od innych praw majątkowych, ale jednocześnie utrudnia ich charakterystykę². Ponadto, jak się wydaje, prawa te w znacznie większym stopniu podlegają działaniu klauzul generalnych, w szczególności klauzuli zasad współżycia społecznego, ponieważ są kreowane z uwzględnieniem założeń natury moralnej w szerszym zakresie niż w wypadku innych praw. Ta ich właściwość wynika ze ścisłego powiązania małżeńskich stosunków majątkowych ze stosunkami niemajątkowymi³.

¹ Zob. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 825 i n.

² Zob. m.in. *ibidem*, s. 825, 835; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 85; J. Winiarz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1990, s. 14; idem, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1985, s. 63.

³ Por. J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 220.

Do majątkowych praw małżeńskich zalicza się w szczególności prawa wynikające ze stosunku małżeńskiej wspólności majątkowej (ustawowej lub umownej). Takim prawem podmiotowym jest możliwość żądania przez każdego z małżonków ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej (art. 52 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴) oraz możliwość żądania przez każdego z małżonków ustalenia udziałów w majątku wspólnym z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku (art. 43 § 2 k.r.o.)⁵. Przesłanką zarówno ustanowienia rozdzielnosci majątkowej, jak i ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym są ważne powody. Zastosowanie przez ustawodawcę zwrotu niedookreślonego „ważne powody” ma na celu pozostawienie organowi stosującemu prawo pewnego luzu ocennego. Zwrot ten jednak powoduje trudności interpretacyjne⁶. W szczególności dotyczy to możliwości odwołania się do klauzuli zasad współżycia społecznego w sprawach, w których zastosowanie mają przepisy wskazujące ważne powody jako przesłankę pozytywną rozstrzygnięcia.

Zarówno kwestie rozumienia pojęcia „ważne powody”, jak i stosowania art. 5 Kodeksu cywilnego⁷ w wypadku żądania ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej oraz żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym były i są poruszane w literaturze i judykaturze. Prezentowane poglądy nie są jednak jednolite.

WNIOSKI INTERPRETACYJNE

Przed przystąpieniem do rozważań dotyczących możliwości stosowania przepisu art. 5 k.c. w odniesieniu do wykonywania wskazanych wyżej praw należy zaznaczyć, że zarówno w piśmiennictwie, jak i w orzecnictwie przyjmuje się, iż zastosowanie art. 5 k.c. jest zależne od spełnienia trzech zasadniczych przesłanek: istnienia prawa podmiotowego, wykonywania tego prawa oraz sprzeczności czynienia zeń użytku z zasadami współżycia społecznego lub ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa. Trzeba jednak zakładać, że wykonując prawo podmiotowe, uprawniony czyni z niego użytek zgodny z zasadami współżycia społecznego i ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa. Dopiero ustalenie szczególnych okoliczności sprawy może pozwolić na zakwalifikowanie dochodzenia realizacji i ochrony prawa jako jego nadużycia niezaskługującego na ochronę⁸. Zbyt liberalne stosowanie konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego może bowiem prowadzić do podważenia pewności obrotu i naruszenia zasad praworządności⁹.

⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. 2019, poz. 2089), dalej: k.r.o.

⁵ Zob. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 835; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 85.

⁶ Zob. m.in. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013, s. 44; A. Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004, s. 27; S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego. Część ogólna*, red. S. Grzybowski, t. 1, Wrocław 1985, s. 116 i n.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740 ze zm.), dalej: k.c.

⁸ Zob. wyrok SN z dnia 26 listopada 2004 r., I CK 279/04, LEX nr 277859. Por. m.in. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 898 i n.; eadem, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 99 i n.; S. Dmowski, R. Trzaskowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2014, s. 52 i n.; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, t. 1, Warszawa 2013, s. 325 i n.; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2013, s. 41; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 66 i n.

⁹ Zob. m.in. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 924 i n.; eadem, [w:] *Kodeks cywil-*

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Normowana w art. 5 k.c. konstrukcja nadużycia prawa podmiotowego obejmuje wszystkie normatywne postaci praw podmiotowych: prawa bezpośrednie, roszczenia i prawa kształtujące. Zakres zastosowania art. 5 k.c. jest bardzo szeroki i obejmuje wszystkie kategorie stosunków cywilnoprawnych ze wszystkich działów prawa cywilnego, a w szczególności z prawa rodzinnego¹⁰. Taki pogląd głoszony jest także w orzecznictwie. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 października 2000 r.¹¹ wskazał, że treść art. 5 k.c. daje możliwość dokonania oceny zgodności z zasadami współżycia społecznego wykonywania każdego prawa podmiotowego, a w wyroku z dnia 6 stycznia 2005 r.¹² stwierdził, iż z przepisu art. 5 k.c. nie wynika, by jego stosowanie było w jakimś określonym rodzaju spraw cywilnych wyłączone.

Wydaje się jednak, że małżeńskich praw majątkowych, takich jak uprawnienie do żądania ustanowienia rozdzielności majątkowej i żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym, nie można zaliczyć do jednej z trzech typowych postaci praw podmiotowych (praw bezpośrednich, roszczeń, praw kształtujących). Można jednak uznać, że są one prawami podmiotowymi, które mogą być realizowane w drodze czynności procesowych, tj. powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego. Sytuacja podmiotu uprawnionego w tych przypadkach jest zbliżona do sytuacji podmiotu, któremu przysługuje podmiotowe prawo kształtujące. Ustawodawca przyznaje bowiem podmiotowi uprawnionemu możliwość ukształtowania stosunku prawnego, przy czym nie stwarza mu możliwości samodzielnego i bezpośredniego osiągnięcia takiego skutku prawnego. Przyznaje natomiast materialnoprawną legitymację do żądania, aby orzekł o tym sąd¹³. Podmiot uprawniony ma więc możliwość ukształtowania istniejącego stosunku prawnego, ale nie można uznać, że przysługuje mu w tym przypadku uprawnienie kształtujące w przyjętym powszechnie znaczeniu¹⁴. Ostatecznie to sąd, a nie uprawniony, decyduje o treści albo istnieniu stosunku prawnego. Przyjmując jednak klasyczne ujęcie normatywnych postaci praw podmiotowych (prawa podmiotowe bezpośred-

ny..., s. 102 i n.; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 54 i n.; idem, *Nadużycie prawa podmiotowego w prawie cywilnym*, [w:] *Nadużycie prawa*, red. H. Izdebski, A. Stępowski, Warszawa 2003, s. 126; Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 108; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001, s. 152; uchwała SN z dnia 17 stycznia 1974 r., III PZP 34/73, OSNCP 1975, nr 1, poz. 4; wyrok SN z dnia 28 listopada 1967 r., I PR 415/67, OSP 1968, nr 10, poz. 210; wyrok SN z dnia 11 września 1961 r., I CR 963/61, OSNCP 1963, nr 2, poz. 31.

¹⁰ Zob. szerzej m.in. S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 268 i n.; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 886; eadem, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 70; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 53 i n.; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014, s. 19 i n.; S. Dmowski, R. Trzaskowski, *op. cit.*, s. 52 i n.; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 318; Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 107 i n.; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie...*, s. 63 i n.; idem, *Konstrukcja nadużycia prawa jako instrument zapewnienia słuszności w związku ze sprawami małżeńskimi*, [w:] *Nam hoc natura aequum est... Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Justyńskiego w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. A. Madej, Toruń 2012, s. 518 i n.; A. Zbiegień-Turzańska, *Zasady stosowania art. 5 Kodeksu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 21, s. 1130.

¹¹ I CKN 287/00, OSN 2001, nr 3, poz. 43.

¹² III CK 129/04, Legalis nr 76870.

¹³ Por. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 916 i n.; eadem, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 75 i n.

¹⁴ Odnośnie do praw kształtujących zob. m.in. eadem, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 812 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 89 i n.; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001, s. 159 i n.; M. Machnikowski, [w:] *Zarys prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014, s. 32 i n.; A. Berć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 102 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nie, roszczenia i prawa kształtujące, których szczególną postacią są zarzuty)¹⁵, można zgodzić się z prezentowanym w doktrynie poglądem, że należałoby wyróżnić uprawnienia kształtujące *sensu stricto* oraz *sensu largo* i w przypadkach, gdy ustawa przyznaje podmiotowi legitymację do wystąpienia z powództwem o ukształtowanie, zaliczyć takie uprawnienia do kształtujących w szerokim znaczeniu tego terminu¹⁶.

W literaturze wskazuje się także, jako normatywną postać prawa podmiotowego, wynikające z prawa materialnego uprawnienie do żądania ukształtowania stosunku prawnego przez sąd¹⁷. Podkreśla się, że nie można tych uprawnień uznać ani za roszczenia, ani za uprawnienia kształtujące. W takich przypadkach określona zmiana stosunku prawnego następuje bowiem dopiero na skutek wydania orzeczenia przez sąd. Przed wydaniem orzeczenia uprawnienia i obowiązki stron mają taką treść, jaka została im nadana przez czynność prawną lub przez przepisy ustawy. Do czasu sądowego rozstrzygnięcia nie można mówić o istnieniu nowego czy zmienionego roszczenia. Również samo oświadczenie woli strony nie powoduje zmiany treści stosunku prawnego, jak w przypadku uprawnienia kształtującego. Żądanie wydania orzeczenia kształtującego stosunek prawny uznaje się więc za odrębne od innych uprawnienie, ponieważ nie odpowiada ono w swej konstrukcji żadnej normatywnej postaci prawa podmiotowego w ujęciu klasycznym. Przyjmuje się, że jest to inny typ uprawnienia – kompetencja o charakterze procesowym, polegająca na możliwości wytoczenia powództwa. Proponuje się również określać to uprawnienie jako uprawnienie do żądania ukształtowania stosunku prawnego przez sąd lub jako prawo do powództwa o ukształtowanie¹⁸.

Niemniej, abstrahując od proponowanego nazewnictwa i klasyfikacji postaci normatywnych praw podmiotowych, należy przyjąć, że żądanie ustanowienia rozdzielnności majątkowej i żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym są prawami podmiotowymi, a wytaczając powództwo, uprawniony czyni użytek ze swoich praw. W konsekwencji zachowanie uprawnionego wykonującego prawo we wskazanych sytuacjach może podlegać ocenie na podstawie art. 5 k.c., ale pod warunkiem, że treść przepisów art. 52 § 1 i art. 43 § 2 k.r.o. nie uwzględnia oceny z punktu widzenia zasad współżycia społecznego. W przeciwnym razie odwołanie się do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego byłoby zbędne¹⁹. Wyłączenie stosowania przepisu art. 5 k.c. następuje bowiem m.in. ze względu na treść przepisów regulujących daną instytucję prawną, na tle której miałyby dojść do stwierdzenia nadużycia prawa podmiotowego²⁰. Nie jest więc możliwe stosowanie art. 5 k.c. wówczas, kiedy stan faktyczny i jego ocena prawna są wyczerpująco uregulowane przepisami prawa zapewniającymi w pełni ochronę interesów określonych podmiotów²¹. Podkreśla się, że:

¹⁵ Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części...*, s. 156 i n. Inaczej m.in. S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985, s. 113 i n.; idem, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 216 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 84 i n.

¹⁶ Zob. szerzej: M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 815 i n.

¹⁷ Zob. P. Machnikowski, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013, s. 165 i n.; idem, *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 96 i n.; idem, [w:] *Zarys prawa...*, s. 33.

¹⁸ Zob. idem, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, s. 165 i n.; idem, *Swoboda umów...*, s. 96 i n.; idem, [w:] *Zarys prawa...*, s. 33.

¹⁹ Por. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 917; eadem, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 76.

²⁰ Zob. eadem, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 917 i n.; eadem, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 107.

²¹ T. Justyński (*Nadużycie prawa w polskim prawie...*, s. 84) uznaje, że w takim przypadku mamy do czynienia z wyłączeniem stosowania art. 5 k.c. ze względu na *lex specialis*. Szersze omówienie problematyki dotyczącej

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

[...] nie wolno powoływać się na nadużycie prawa, gdy dany stan faktyczny jest wyczerpująco uregulowany w konkretnym przepisie prawa, w szczególności w przepisie, w którym możemy dostrzec dokonanie z góry oceny zachowania się i określenia konsekwencji tegoż z uwzględnieniem kryteriów takich lub podobnych do zawartych w art. 5 k.c.²²

Sąd Najwyższy, m.in. w wyroku z dnia 4 października 1967 r.²³, również wskazał, że przepis art. 5 k.c. nie może mieć zastosowania w sytuacji, gdy sam ustawodawca co do niektórych stanów faktycznych określa, kiedy czynienie użytku z prawa podmiotowego powinno być przez wzgląd na zasady współżycia społecznego pozbawione prawnej ochrony.

Treść przepisów art. 52 § 1 i art. 43 § 2 k.r.o. nie pozwala jednak, na podstawie ogólnych reguł stosowania art. 5 k.c., jednoznacznie uznać dopuszczalności stosowania konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego do oceny żądania ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej i żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym.

Zarówno w piśmiennictwie, jak i w judykaturze stanowiska odnośnie do dopuszczalności stosowania przepisu art. 5 k.c. w sprawach o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej (dawniej – o zniesienie wspólności majątkowej małżeńskiej) na gruncie przepisu art. 52 § 1 k.r.o. są podzielone. Zwolennicy jednego z prezentowanych poglądów wskazują, że w przypadkach dochodzenia przez małżonka z ważnych powodów przeciwko współmałżonkowi żądania ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej art. 5 k.c. nie ma zastosowania, ponieważ ocena takiego żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, w szczególności w aspekcie winy powoda oraz ochrony rodziny i pozwanego małżonka, powinna być dokonywana już w ramach ustalania ważnych powodów uzasadniających to żądanie²⁴. Autorzy wykluczający stosowanie art. 5 k.c. do oceny żądania ustanowienia rozdzielnosci majątkowej przez małżonka twierdzą, że zawarta w art. 52 § 1 k.r.o. klauzula generalna ważnych powodów pozwala na dokonanie pełnej i właściwej oceny całokształtu sytuacji małżonków przy uwzględnieniu konkretnych okoliczności²⁵. Według odmiennego wniosku interpretacyjnego żądanie ustanowienia rozdzielnosci majątkowej między małżonkami (dawniej – zniesienia wspólności majątkowej) podlega ocenie uwzględniającej klauzulę zasad współżycia społecznego, wobec czego przepis art. 5 k.c. może stanowić podstawę oddalenia powództwa wytoczonego na podstawie art. 52 § 1 k.r.o.²⁶ Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia

dyrektywy *lex specialis derogat legi generali* wykracza jednak poza zakres niniejszego artykułu. Zob. także m.in. A. Szpunar, *Uwagi o nadużyciu prawa podmiotowego*, [w:] *II Kongres Notariuszy RP*, Poznań–Kluczbork 1999, s. 342; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1, s. 56; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 21; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 326; eadem, *Zasady stosowania...*, s. 1133.

²² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części...*, s. 180 oraz powołane w przypisie 99 orzecznictwo.

²³ II PR 340/67, PiP 1968, nr 12, s. 1080. Por. także m.in. wyrok SN z dnia 17 maja 2002 r., I CKN 827/00, OSP 2003, nr 12, poz. 157; wyrok SN z dnia 29 listopada 2002 r., IV CKN 1549/00, Legalis nr 59158.

²⁴ Tak m.in. T. Justyński, *Nadużycie prawa w związku z żądaniem zniesienia współwłasności*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 5, s. 50; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, s. 365. Pewne wątpliwości odnośnie do zastosowania art. 5 k.c. na tle art. 52 § 1 k.r.o. podnosi również E. Skowrońska-Bocian, przywołując pogląd T. Sokołowskiego. Zob. E. Skowrońska-Bocian, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, s. 472; T. Smczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2018, s. 147.

²⁵ Zob. T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 365. Por. T. Smczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 147.

²⁶ Tak m.in. J.S. Piątowski, [w:] *System prawa...*, s. 475 i n.; idem, *Glosa do orzeczenia SN z dnia 25 marca 1958 r.*, 3 CR 45/58, „Państwo i Prawo” 1959, z. 1, s. 1077; L. Stecki, *Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej*, Poznań 1986, s. 15 przypis 23; M. Wawilowa, *Glosa do wyroku SN z dnia 6 listopada 1972 r.*,

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

11 grudnia 2008 r.²⁷ wskazał, że „wyrażone w piśmiennictwie zapatrywanie, sprzeciwiające się stosowaniu do dochodzonego na podstawie art. 52 KRO żądania przepisu art. 5 KC datego, że ocena żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego powinna być dokonywana już w ramach ustalania ważnej przyczyny uzasadniającej to żądanie, nie zasługuje na akceptację”. Z kolei w wyroku z dnia 17 września 1999 r.²⁸ Sąd Najwyższy wskazał, iż „wina małżonka żądającego zniesienia wspólności [obecnie – ustanowienia rozdzielności] majątkowej małżeńskiej oraz wzgląd na dobro rodziny lub pozwanego małżonka powinny być brane pod uwagę jedynie przy ocenie żądania zniesienia [obecnie – ustanowienia] z punktu widzenia zasad współżycia społecznego (art. 5 KC). Oddalenie powództwa z uwagi na wspomniane okoliczności może zatem nastąpić tylko zupełnie wyjątkowo, gdy wystąpienie z żądaniem zniesienia wspólności [obecnie – ustanowienia rozdzielności] majątkowej małżeńskiej ma w danych okolicznościach znamiona nadużycia prawa”.

W przypadku dopuszczalności stosowania art. 5 k.c. do oceny żądania ustalenia udziałów w majątku wspólnym z uwzględnieniem stopnia przyczyniania się małżonków do powstania tego majątku (art. 43 § 2 k.r.o.) można natomiast przyjąć, że zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie prezentowane jest tożsame stanowisko. Wskazuje się bowiem, że ważnymi powodami w rozumieniu tego przepisu są względy natury moralnej, które sprawiają, iż w ocenianym stanie faktycznym uznanie równych udziałów małżonków w majątku wspólnym kolidowałoby z zasadami współżycia społecznego²⁹. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 listopada 2002 r.³⁰ wskazał, że przez „ważne powody” rozumie się takie okoliczności, które – oceniane z punktu widzenia zasad współżycia społecznego – sprzeciwiają się przyznaniu

III CRN 250/72, „Państwo i Prawo” 1974, z. 7, s. 169; B. Dobrzański, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 1972 r.*, III CRN 250/72, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1973, nr 1, s. 349; M. Sychowicz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 332; J. Ignaczewski, [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014, s. 216 i n.; J. Pawliczak, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 593; G. Jędrejek, [w:] *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017, s. 348; także – chyba mimo wątpliwości – zob. E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 472. Por. K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1, s. 61 i n. Na pogląd ten wskazuje również A. Dyoniak (*Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław 1985, s. 116 i n.).

²⁷ II CSK 371/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 171.

²⁸ I CKN 129/99, Legalis nr 45959. Por. m.in. wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 387/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 46; wyrok SN z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 371/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 171; wyrok SN z dnia 8 maja 2003 r., II CKN 78/01, LEX nr 80245; wyrok SN z dnia 12 września 2000 r., III CKN 373/99, Legalis nr 56332; wyrok SN z dnia 27 stycznia 2000 r., III CKN 426/98, Legalis nr 56331; wyrok SN z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 194.

²⁹ Zob. m.in. J.S. Piątowski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 490 i n.; idem, *Udziały małżonków w majątku wspólnym*, [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej Prof. dr. hab. Adama Szpunara*, red. A. Rembieniński, Warszawa–Łódź 1983, s. 292 i n.; J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem...*, s. 235; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 261; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 142; K. Skiepmo, [w:] *Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2017, s. 293; J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, s. 478; G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 334; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 273; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 401 i n.; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 328 i n. Jak pisze T. Justyński (*Nadużycie prawa w związku z żądaniem...*, s. 50 i n.), „kwestia dopuszczalności stosowania art. 5 k.c. dla »obniżenia« wielkości należnych współwłaścicielom udziałów została zdecydowanie negatywnie rozstrzygnięta. Wniosek ten dotyczyć musi w całej rozciągłości również wspólności łącznej. Także tu zatem nie będzie możliwe posłużenie się konstrukcją nadużycia prawa dla dokonania tego rodzaju »operacji«”.

³⁰ III CKN 1018/00, Legalis nr 57304. Podobnie m.in. postanowienie SN z dnia 22 września 1997 r., II CKN 306/97, Legalis nr 343297; postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 1972 r., III CRN 626/71, Legalis nr 16220. Zob. także np. uzasadnienie do postanowienia SN z dnia 19 grudnia 2012 r., II CSK 259/12, Legalis nr 550174 oraz uzasadnienie do postanowienia SN z dnia 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 553/12, Legalis nr 741808.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

jednemu z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do powstania której ten małżonek się nie przyczynił.

Do ustalenia dopuszczalności stosowania art. 5 k.c. w wypadku żądania ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej oraz żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym konieczne jest więc przede wszystkim ustalenie zakresów znaczeniowych pojęć „ważne powody” i „zasady współżycia społecznego”.

Ustawodawca nie dookreślił pojęcia „ważnych powodów”. W literaturze prawa rodzinnego wskazuje się natomiast, że jest to pojęcie ocenne i wieloznaczne, ponieważ przybiera różną treść w zależności od kontekstu ustawowego, w którym występuje, co niewątpliwie sprzyja rozbieżności interpretacji³¹. Jednocześnie wskazuje się, że ważnych powodów w rozumieniu art. 52 § 1 k.r.o. nie można utożsamiać z ważnymi powodami w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o.³² Podkreśla się bowiem, że znacznie poważniejsze skutki ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym przemawiają za bardziej restryktywną wykładnią ważnych powodów w kontekście unormowania art. 43 § 1 k.r.o. W przypadku powstania rozdzielności majątkowej oboje małżonkowie zachowują bowiem równe prawa do majątku wspólnego, a w wypadku ustalenia nierównych udziałów uprawnienia jednego z małżonków zostają trwale ograniczone, a nawet mogą być całkowicie wyeliminowane wskutek pozbawienia tego małżonka całego udziału w majątku wspólnym³³.

Generalnie podkreśla się, że o ile ważne powody z art. 52 § 1 k.r.o. mają charakter majątkowy, o tyle w art. 43 § 2 k.r.o. okoliczności natury majątkowej mieszczą się w przesłance niejednakowego przyczyniania się małżonka do powstania majątku wspólnego, a ważnymi powodami są względy natury etycznej³⁴. Z kolei Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do postanowienia z dnia 24 kwietnia 2013 r.³⁵ stwierdził, iż kryterium „ważnych powodów” z art. 43 § 2 k.r.o. ma nie tylko aspekt majątkowy, lecz także etyczny. Dodatkowo podniósł, że: 1) w zależności od okoliczności sprawy względy natury etycznej mogą przemawiać przeciwko ustaleniu nierównych udziałów, ale mogą też stać na przeszkodzie pozostawieniu równych udziałów; 2) bezprzedmiotowy jest – często eksponowany w orzecznictwie i piśmiennictwie – argument, że przez „ważne powody” należy rozumieć okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego sprzeciwiają się przyznaniu jednemu z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do powstania której ten małżonek się nie przyczynił; 3) ocena dokonywana pod kątem spełnienia przesłanek określonych w art. 43 § 2 k.r.o. nie może być schematyczna, lecz – przy uwzględnieniu wskazanych założeń – powinna mieć charakter indywidualizowany i opierać się na analizie konkretnych okoliczności danej sprawy.

³¹ Zob. J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 473.

³² Zob. np. *ibidem*, s. 490; idem, *Udziały małżonków...*, s. 292; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 309; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 141; K. Skiepmo, *op. cit.*, s. 293; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 274; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 401. Por. postanowienie SN z dnia 31 stycznia 2003 r., IV CKN 1710/00, Legalis nr 59149.

³³ Zob. np. J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 490; idem, *Udziały małżonków...*, s. 292; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 309; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 141; K. Skiepmo, *op. cit.*, s. 293; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 274; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 401. Por. postanowienie SN z dnia 27 czerwca 2003 r., IV CKN 278/01, Legalis nr 61009.

³⁴ Zob. J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 490; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 142; K. Skiepmo, *op. cit.*, s. 293; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 274; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 261; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 401 i n. Por. postanowienie SN z dnia 27 czerwca 2003 r., IV CKN 278/01, Legalis nr 61009.

³⁵ IV CSK 553/12, Legalis nr 741808.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Na podstawie poglądów wyrażonych w literaturze i orzecznictwie można ogólnie przyjąć, że przez „ważne powody”, o których mowa w art. 52 § 1 k.r.o., należy rozumieć okoliczności powodujące, iż w konkretnej sytuacji faktycznej istnienie wspólności ustawowej prowadziłoby do naruszenia lub poważnego zagrożenia interesu majątkowego małżonka żądającego ustanowienia rozdzielności majątkowej, a także – podstawy ekonomicznej funkcjonowania rodziny, którą małżonkowie założyli. Za ważne powody można również uznać nieporozumienia między małżonkami, które uniemożliwiają lub znacznie utrudniają zarząd majątkiem wspólnym³⁶. Do katalogu ważnych powodów zalicza się więc m.in.: trwonienie majątku przez jednego z małżonków wskutek niegospodarności, alkoholizmu, hazardu; uchylenie się od utrzymania i powiększania stanu majątku wspólnego; uniemożliwianie współmałżonkowi korzystania z majątku wspólnego; separację faktyczną małżonków, która uniemożliwia im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym czy samodzielne zaciąganie zobowiązań obciążających majątek wspólny³⁷. Należy jednak podkreślić, że ważne powody w kontekście unormowania art. 52 § 1 k.r.o. powinny mieć charakter majątkowy, choć ich źródłem mogą być również rozdzwiewki natury osobistej między małżonkami³⁸.

Interpretacje przepisu art. 43 § 2 k.r.o. wskazują, że przez „ważne powody” rozumie się takie okoliczności, które – oceniane z punktu widzenia zasad współżycia społecznego – sprzeciwiają się przyznaniu jednemu z małżonków korzyści z majątku wspólnego w takim zakresie, w jakim nie przyczynił się on do jego powstania³⁹. Przy ocenie istnienia ważnych powodów należy wziąć pod uwagę jednak całokształt postępowania małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej w zakresie wykonywania ciążących na nich obowiązków względem rodziny, którą przez swój związek założyli⁴⁰. Jako przykłady „ważnych powodów”

³⁶ Por. m.in. J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 474 i n.; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 331; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 142; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 333; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 218 i n.; J. Pawliczak, *op. cit.*, s. 589 i n.; G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 394; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 365; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 473; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 372; A. Dyoniak, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1994 r., I CRN 61/94*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1995, poz. 96; wyrok SN z dnia 31 stycznia 2003 r., IV CKN 1710/00, Legalis nr 59149.

³⁷ Szerzej na temat ważnych powodów z art. 52 § 1 k.r.o. zob. m.in. J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 474 i n.; J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem...*, s. 272 i n.; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 331; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 142 i n.; M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, s. 88; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 333 i n.; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 218 i n.; J. Pawliczak, *op. cit.*, s. 588 i n.; G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 393 i n.; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 365 i n.; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 472 i n.; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 372 i n.; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne współmałżonka*, Bydgoszcz–Gdańsk 2003, s. 83 i n.; A. Oleszko, *Ważne powody jako przesłanka zniesienia wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i doktryny*, „Palestra” 1978, nr 1, s. 6 i n. oraz powołane w tych publikacjach orzecznictwo.

³⁸ Zob. np. M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 334 i n.; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 220 i n.; J. Pawliczak, *op. cit.*, s. 590; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 474; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 373; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 143; B. Dobrzański, *op. cit.*, s. 346 i n. oraz powołane w tych publikacjach orzecznictwo.

³⁹ P. Szoldrowski zauważa, że pojęcia ważnych powodów nie można zamknąć w odwołaniu się do zasad współżycia społecznego. Autor podkreśla, że gdyby tak było, to ustawodawca w art. 43 § 2 k.r.o. odwołałby się wprost do zasad współżycia społecznego, a nie posługiwałby się klauzulą ważnych powodów. Zob. P. Szoldrowski, *Żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym w postępowaniu o podział majątku wspólnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, nr 1, s. 165. Por. T. Smyczyński, *Glosa do postanowienia SN z dnia 6 stycznia 2000 r., I CKN 320/98*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2001, nr 9, s. 468.

⁴⁰ Zob. m.in. M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 261; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 142; J. Słyk, *op. cit.*, s. 478; G. Jędrejek,

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o. wymienia się m.in.: rażące i uporczywe nieprzyczynianie się do powstania majątku wspólnego stosownie do posiadanych sił i możliwości zarobkowych; rażące i uporczywe naruszanie obowiązków wobec rodziny; długotrwałą separację faktyczną małżonków, podczas której każdy z małżonków samodzielnie się dorabiał i gospodarował majątkiem; winę za rozkład pożycia małżonków⁴¹.

Niektórzy przedstawiciele prawa rodzinnego, pisząc o pojęciu „ważnych powodów”, wskazują jedynie ogólnie, że jest to klauzula generalna⁴². Inni zaś twierdzą, że „ważne powody” to zwrot niedookreślony, charakteryzowany również jako klauzula odsyłająca lub klauzula generalna w znaczeniu funkcjonalnym, której celem jest zapewnienie sądowi niezbędnej elastyczności w kwalifikowaniu stanów faktycznych⁴³.

Zwraca się uwagę, że niekiedy klauzule generalne utożsamiane są ze wszystkimi zwrotami niedookreślonymi⁴⁴. W literaturze prawa cywilnego klauzula generalna definiowana jest jako zwrot niedookreślony, zawarty w przepisie prawnym, oznaczający pewne wartości lub oceny funkcjonujące w jakiejś grupie społecznej, do których odsyła ten przepis przez nakaz uwzględniania ich przy ustalaniu stanu faktycznego podpadającego pod daną normę. Do ocen, do których odsyłają klauzule generalne, zalicza się natomiast oceny moralne (np. zasady współżycia społecznego) oraz mierniki typu ekonomicznego (np. społeczno-gospodarcze przeznaczenia prawa) i racjonalnego (np. rozsądku)⁴⁵.

W doktrynie podkreśla się też, że pojęciu „klauzula generalna” niejednokrotnie przypisywane są różne znaczenia⁴⁶. Przedstawiciele teorii prawa wskazują, że w literaturze można wyróżnić sześć ujęć w różny sposób odnoszących się do zakresu pojęcia klauzuli generalnej. Zgodnie z ujęciem szerokim przyjmuje się, że terminem „klauzula generalna” należy określać każdą normatywną podstawę swobody decyzyjnej w procesie stosowania prawa (klauzule generalne w ujęciu funkcjonalnym). Ujęcie węższe akcentuje nieokreśloność znaczeniową zwrotu zawierającego klauzulę, niezależnie od tego, czy odsyła on do faktów, norm czy ocen. Kolejne ujęcie ogranicza pole odniesienia i zalicza do klauzul jedynie te odesłania, które wymagają uwzględnienia ocen pozaprawnych. Następne ujęcie, które jest istotnym zawężeniem poprzedniego, za klauzule uważa te ocenne zwroty niedookreślone, które odsyłają podmiot

op. cit., s. 334 i n.; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 273. Zob. także m.in. uzasadnienie do: postanowienia SN z dnia 19 grudnia 2012 r., II CSK 259/12, *Legalis* nr 550174; postanowienia SN z dnia 21 listopada 2002 r., III CKN 1018/00, *Legalis* nr 57304; postanowienia SN z dnia 5 października 1974 r., III CRN 190/74, *Legalis* nr 18318.

⁴¹ Szerzej na temat ważnych powodów z art. 43 § 2 k.r.o. zob. m.in. J.S. Piąkowski, [w:] *System prawa rodzinnego...*, s. 490 i n.; idem, *Udziały małżonków...*, s. 293 i n.; J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem...*, s. 235 i n.; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 309; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 261 i n.; J. Ignaczewski, *op. cit.*, s. 142 i n.; K. Skiepmo, *op. cit.*, s. 293 i n.; J. Słyk, *op. cit.*, s. 478 i n.; G. Jędrejek, *op. cit.*, s. 334 i n.; T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 273; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 401 i n.; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 328 i n. oraz powołane w tych publikacjach orzecznictwo.

⁴² Zob. np. T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz...*, s. 365; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 147; A. Oleszko, *op. cit.*, s. 15.

⁴³ Zob. J. Pawliczak, *op. cit.*, s. 588.

⁴⁴ Zob. Z. Radwański, M. Zieliński, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 391. W literaturze odesłania często nazywane są po prostu zwrotami niedookreślonymi, zwrotami nieostryimi, zwrotami ocennymi, zwrotami odsyłającymi czy też – najbardziej powszechnie – klauzulami generalnymi. Zob. L. Leszczyński, *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001, s. 21 i n.

⁴⁵ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 45; Z. Radwański, M. Zieliński, *op. cit.*, s. 394.

⁴⁶ A. Doliwa, *op. cit.*, s. 27.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

podejmujący decyzję do ocen i norm w sposób ukierunkowany przez nazwę kryterium pozaprawnego. Inne ujęcie ogranicza poprzednie poprzez związanie pojęcia klauzuli generalnej jedynie z takim odesłaniem do systemu ocen, które dodatkowo wyraża jakąś przewodnią zasadę. Ostatnie ujęcie natomiast przywiązuje wagę do samego miejsca, jakie zajmuje dane odesłanie w akcie normatywnym, ponieważ zgodnie z nim klauzulą generalną jest odesłanie, które mieści się w ogólnej części aktu i może być wykorzystane przy stosowaniu różnych norm czy instytucji regulowanych w tym akcie⁴⁷.

Pojmowanie klauzuli generalnej zależy więc od tego, jakie ujęcie ze wskazanych wyżej przyjmiemy, ale w każdym wypadku klauzule generalne są zwrotami niedookreślonymi. Wśród zwrotów niedookreślonych można jednak wyróżnić dwie zasadnicze grupy, tj. zwroty szacujące i zwroty wartościujące. Zwroty szacujące wyrażają kryterium oceny jakichś sytuacji, zachowań podmiotów stosunków prawnych, stopnia nasilenia jakiegoś zjawiska lub stanu rzeczy, objętych zakresem zastosowania – hipotezą albo normowania – dyspozycją normy prawnej. Pozostawiają one organowi stosującemu prawo niezbędny luz decyzyjny w poszukiwaniu kwalifikacji prawnej konkretnego stanu faktycznego dookreślonego w normie prawnej. Takim zwrotem szacującym są np. „ważne powody”. Zwroty wartościujące zaś wyznaczają łącznie z innymi sformułowaniami zawartymi w przepisie zakres zastosowania (hipotezę) lub normowania (dyspozycję) normy prawnej. One także pozostawiają organowi stosującemu prawo luz decyzyjny, lecz przede wszystkim wyznaczają treść normy prawnej, adekwatną do konkretnego stanu faktycznego, a więc stanowią wyznaczniki treści prawa. Przykładem takiego zwrotu wartościującego są np. „zasady współżycia społecznego”⁴⁸.

Przyjmując, że klauzule generalne to rodzaj odesłania w zakresie interpretacji przepisów do rodzajowo określonych norm i ocen pozaprawnych, mający co do zasady aksjologiczne uzasadnienie moralne, należy uznać, iż tylko zwroty wartościujące mogą być określane tym mianem. „Ważne powody” są natomiast zwrotem szacującym i tym samym nie mogą być uznawane za klauzulę generalną we wskazanym znaczeniu⁴⁹.

Zwroty szacujące zawierają dwa elementy, tj. opis faktów, który w procesie decyzyjnym wymaga stwierdzenia ich wystąpienia (np. okoliczności, przyczyny), oraz wypowiedź oceniającą, która prowadzi do wyrażenia swoistej kwalifikacji (np. ważne, szczególne). Element oceny wskazuje na konieczność oszacowania stopnia wystąpienia danego stanu (wielkości, wagi, intensywności itp.). Ocena ta ma natomiast charakter jednostkowy – sytuacyjny. Ta sytuacyjność polega na tym, że w rozważanym stanie faktycznym należy ustalić istnienie nie jakichkolwiek powodów, lecz tylko powodów ważnych. Ocena nie odwołuje się bezpośrednio do żadnego systemu normatywnego, chociaż – jak się wskazuje – może posiłkować się przy szacowaniu pewnymi normami, głównie moralnymi. Niemniej należy uznać, że zwroty szacunkowe są kategorią odrębną od odesłań do systemu ocen⁵⁰.

Aby sąd ustanowił rozdzielność majątkową (art. 52 § 1 k.r.o.) czy też ustalił udziały w majątku wspólnym z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z małżonków przyczynił się

⁴⁷ Zob. szerzej: L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 28 i n. oraz wskazana tam literatura.

⁴⁸ Zob. M. Nazar, [w:] T.A. Filipiak, J. Mojak, M. Nazar, E. Niezbecka, *Zarys prawa cywilnego*, Lublin 2010, s. 54. Por. S. Grzybowski, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 118 i n.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 44 i n.; Z. Radwański, M. Zieliński, *op. cit.*, s. 391 i n. Zob. szerzej: L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 25 i n.

⁴⁹ Por. M. Nazar, *op. cit.*, s. 54. Szerzej: L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 30 i n.

⁵⁰ Zob. L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 25 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

do powstania tego majątku (art. 43 § 2 k.r.o.), musi w pierwszej kolejności stwierdzić istnienie powodów uzasadniających ogólnie dochodzenie wskazanych rozstrzygnięć, a następnie oszacować ich wagę. Ustalenie wagi powodów wskazanych w żądaniu rozstrzygnięcia jest przesłanką konieczną w obu wskazanych przypadkach.

PODSUMOWANIE

W konkluzji należy wskazać, że uprawnienie zarówno do żądania ustanowienia rozdzielnosci majątkowej, jak i do ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym można zrealizować, jeżeli zachodzą ważne powody. „Ważne powody” są zwrotem szacującym. Ważność powodów, jak się wydaje, można oceniać z trzech punktów odniesienia: ekonomicznego, prakseologicznego i etycznego⁵¹. Ważne powody unormowane w art. 52 § 1 k.r.o. można więc oceniać w aspekcie ekonomicznym (np. brak współdziałania w tworzeniu majątku wspólnego), prakseologicznym (np. brak współdziałania w zarządzie majątkiem wspólnym) i chyba również etycznym (np. naganność zachowania małżonka w wyżej wymienionych przykładach powodów). Z kolei w przepisie art. 43 § 2 k.r.o. obok ważnych powodów ustawodawca sformułował dodatkową przesłankę, a mianowicie stopień przyczyniania się małżonków do powstania majątku wspólnego. Oczywiście generalną zasadą prawidłowej wykładni jest nakaz przypisywania tym samym terminom (zwłaszcza w tej samej ustawie) tego samego znaczenia. Wskazanie dodatkowego odrębnego kryterium ekonomicznego jednak sugeruje, że ważne powody należy ustalać z uwzględnieniem aspektu etycznego. Zarówno w przypadku dochodzenia ustanowienia rozdzielnosci majątkowej, jak i ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym w rachubę wchodzi więc aspekt etyczny ważnych powodów. Nie może to jednak z góry wykluczyć stosowania art. 5 k.c. w obu wskazanych przypadkach. Oczywiście nie stosuje się art. 5 k.c., jeżeli odrębne unormowania pozwalają właściwie rozstrzygnąć sprawę, Wydaje się jednak, że art. 52 § 1 i art. 43 § 2 k.r.o. ze zwrotem „ważne powody” nie zapewniają same przez się właściwego rozstrzygnięcia. Mimo że treść zasad współżycia społecznego i ważnych powodów może się w pewnym zakresie pokrywać, to art. 5 k.c. ma znacznie większe spektrum treści i odniesienia do ocen etycznych.

W konsekwencji, jak się wydaje, nie można wykluczyć oceny przez pryzmat przepisu art. 5 k.c. żądania ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej albo żądania ustalenia udziałów w majątku wspólnym z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z małżonków przyczynił się do jego powstania. Przesłankami ustalenia nadużycia prawa podmiotowego powinny być przede wszystkim niezasługujące na ochronę niewłaściwe i naganne zachowanie małżonka żądającego ustanowienia rozdzielnosci majątkowej albo ustalenia nierównych udziałów, a także interesy pozwanego małżonka oraz dobro założonej przez małżonków rodziny.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014.

⁵¹ Por. *ibidem*, s. 26.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Berć A., *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012.
- Dmowski S., Trzaskowski R., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2014.
- Dobrzański B., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 1972 r., III CRN 250/72*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1973, nr 1.
- Doliwa A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004.
- Dyoniak A., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1994 r., I CRN 61/94*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1995, poz. 96.
- Dyoniak A., *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław 1985.
- Grzybowski S., [w:] *System Prawa Cywilnego. Część ogólna*, red. S. Grzybowski, t. 1, Wrocław 1985.
- Grzybowski S., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985.
- Ignaczewski J., [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Jędrejek G., [w:] *Meritum. Prawo rodzinne*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017.
- Justyński T., *Konstrukcja nadużycia prawa jako instrument zapewnienia słuszności w związku ze sprawami małżeńskimi*, [w:] *Nam hoc natura aequum est... Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Janusza Justyńskiego w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. A. Madej, Toruń 2012.
- Justyński T., *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000.
- Justyński T., *Nadużycie prawa w związku z żądaniem zniesienia współwłasności*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 5.
- Leszczyński L., *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001.
- Lutkiewicz-Rucińska A., *Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne współmałżonka*, Bydgoszcz–Gdańsk 2003.
- Machnikowski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014.
- Machnikowski P., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013.
- Machnikowski P., [w:] *Zarys prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014.
- Machnikowski P., *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.
- Nazar M., [w:] T.A. Filipiak, J. Mojak, M. Nazar, E. Niezbecka, *Zarys prawa cywilnego*, Lublin 2010.
- Oleszko A., *Ważne powody jako przesłanka zniesienia wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i doktryny*, „Palestra” 1978, nr 1.
- Pawliczak J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
- Piątowski J.S., [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piąkowski, Wrocław 1985.
- Piątowski J.S., *Glosa do orzeczenia SN z dnia 25 marca 1958 r., 3 CR 45/58*, „Państwo i Prawo” 1959, z. 1.
- Piątowski J.S., *Udziały małżonków w majątku wspólnym*, [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej Prof. dr. hab. Adama Szpunara*, red. A. Rembieliński, Warszawa–Łódź 1983.
- Pietrzykowski K., [w:] *Kodeks cywilny, t. 1: Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.
- Pietrzykowski K., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.
- Pietrzykowski J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1990.
- Pietrzykowski K., *Nadużycie prawa podmiotowego w prawie cywilnym*, [w:] *Nadużycie prawa*, red. H. Izdebski, A. Stępski, Warszawa 2003.
- Pyziak-Szafnicka M., [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009.
- Pyziak-Szafnicka M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013.
- Radwański Z., Zieliński M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Skiepmo K., [w:] *Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2017.
- Skowrońska-Bocian E., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Słyk J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
- Smoczyński T., *Glosa do postanowienia SN z dnia 6 stycznia 2000 r., I CKN 320/98*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2001, nr 9.
- Smoczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2018.
- Sokołowski T., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2013.
- Sokołowski T., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.
- Stecki L., *Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej*, Poznań 1986.
- Sychowicz M., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009.
- Szołdrowski P., *Żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym w postępowaniu o podział majątku wspólnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, nr 1.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Szpunar A., *Uwagi o nadużyciu prawa podmiotowego*, [w:] *II Kongres Notariuszy RP*, Poznań–Kluczbork 1999.
Wawiłowa M., *Glosa do wyroku SN z dnia 6 listopada 1972 r., III CRN 250/72*, „Państwo i Prawo” 1974, z. 7.
Winiarz J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1990.
Winiarz J., [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1985.
Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018.
Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001.
Zbiegień-Turzańska A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, t. 1, Warszawa 2013.
Zbiegień-Turzańska A., *Zasady stosowania art. 5 Kodeksu cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 21.

AKTY PRAWNE

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. 2019, poz. 2089).
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740 ze zm.).

ORZECZNICTWO

Postanowienie SN z dnia 28 kwietnia 1972 r., III CRN 626/71, Legalis nr 16220.
Postanowienie SN z dnia 5 października 1974 r., III CRN 190/74, Legalis nr 18318.
Postanowienie SN z dnia 22 września 1997 r., II CKN 306/97, Legalis nr 343297.
Postanowienie SN z dnia 21 listopada 2002 r., III CKN 1018/00, Legalis nr 57304.
Postanowienie SN z dnia 27 czerwca 2003 r., IV CKN 278/01, Legalis nr 61009.
Postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2012 r., II CSK 259/12, Legalis nr 550174.
Postanowienie SN z dnia 24 kwietnia 2013 r., IV CSK 553/12, Legalis nr 741808.
Uchwała SN z dnia 17 stycznia 1974 r., III PZP 34/73, OSNCP 1975, nr 1, poz. 4.
Wyrok SN z dnia 11 września 1961 r., I CR 963/61, OSNCP 1963, nr 2, poz. 31.
Wyrok SN z dnia 4 października 1967 r., II PR 340/67, PiP 1968, nr 12.
Wyrok SN z dnia 28 listopada 1967 r., I PR 415/67, OSP 1968, nr 10, poz. 210.
Wyrok SN z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 194.
Wyrok SN z dnia 17 września 1999 r., I CKN 129/99, Legalis nr 45959.
Wyrok SN z dnia 27 stycznia 2000 r., III CKN 426/98, Legalis nr 56331.
Wyrok SN z dnia 12 września 2000 r., III CKN 373/99, Legalis nr 56332.
Wyrok SN z dnia 3 października 2000 r., I CKN 287/00, OSN 2001, nr 3, poz. 43.
Wyrok SN z dnia 17 maja 2002 r., I CKN 827/00, OSP 2003, nr 12, poz. 157.
Wyrok SN z dnia 29 listopada 2002 r., IV CKN 1549/00, Legalis nr 59158.
Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2003 r., IV CKN 1710/00, Legalis nr 59149.
Wyrok SN z dnia 8 maja 2003 r., II CKN 78/01, LEX nr 80245.
Wyrok SN z dnia 26 listopada 2004 r., I CK 279/04, LEX nr 277859.
Wyrok SN z dnia 6 stycznia 2005 r., III CK 129/04, Legalis nr 76870.
Wyrok SN z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 371/08, OSNC 2009, nr 12, poz. 171.
Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 387/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 46.